

Koronavirüs Salgını ve Doğa-Kültür Karşıtlığı

VEFA TAŞDELEN

Özet

Bugünlerde dünya tarihsel bir olayla karşı karşıya: Küresel salgın COVID-19'la. Öyle ki, kimine göre bu epidemi, ulaştığı boyut itibarıyla “öncesi” ve “sonrası” olmak üzere tarihi ikiye bölecek eşi benzeri görülmemiş bir vakıadır. Bu virüsün nasıl ortaya çıktığı, nasıl yayıldığı, etkilerinin ne olduğu sorusuna cevap aramak bilim adamlarının görevidir. Konuyu insanın yeryüzündeki varoluşu, tarihsel süreçler, doğa ve kültür kavramları çerçevesinde analiz etmek ve buradan bazı sonuçlara ulaşmak ise felsefecilerin ilgi alanına girer. Bu yazıda söz konusu epidemi, doğa ve kültür karşıtlığı bağlamında ele alınacak, “karşıtlık” ise modern bilincin temel mottolarından biri olan “doğaya egemen olmak” anlayışı ile açıklanacaktır. Modern bilincin “egemenlik” anlayışı, doğa ve kültür arasındaki karşıtlığı kışkırttığı gibi “sömürü” ve “yağma”ya dönüştüğünde ise günümüzde olduğu gibi giderek insan varlığını da tehdit eden derin çevre sorunlarına neden olabilmektedir. Epidemi süreci içinde, doğrudan ya da dolaylı şekilde kültür ve doğa karşıtlığı üzerinde düşünme ve “bu sorun nasıl çözülebilir?” sorusunu sorma fırsatı bulduk. Aşağıdaki makale, epidemi sürecini kültür ve doğa karşıtlığı bağlamında ele almakta, “karşıtlığın uyum arz edebileceği bir bakış açısı olabilir mi” sorusuna ulaşmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Salgın, İnsan, doğa, kültür.

Abstract

Nowadays, the world is facing a historical event: with Global epidemic COVID-19. In fact, this epidemic is an unprecedented fact in history with the level of

—ARASTIRMA MAKALESİ—

VEFA TAŞDELEN, vefatassdelen1@gmail.com
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3937-3413>

Geliş Tarihi 23.06.2020 • Kabul Tarihi 22.08.2020
doi: <https://doi.org/10.47646/CMD.2020.198>

prevalence it gained. It is the duty of scientists to find an answer to the question of how this virus came about, how it spread and what its effects are. Analysing the subject within the framework of human existence in the world, historical processes, concepts of nature and culture and reaching some conclusions from this field are among the philosophers' interests. In this article, the aforementioned epidemic will be discussed on contrasting between nature and culture, and "contrasting" will be explained with the understanding of "sovereignty over the nature", which is one of the basic mottos of the modern conscious. This understanding of "sovereignty" can provoke the contrasting between nature and culture, and when it turns into "exploitation" and "looting", it can cause deep environmental problems that increasingly threaten human existence as it is today. Within the epidemic process, we had an opportunity to think on contrasting of between nature and culture, and to ask a question "how can we solve this problem"? In the following article the epidemic process is discussed in the context of contrasting between nature and culture, and tries to reach a question: "Can there be a perspective in which the contrasting can be into a harmony?"

Keywords: Epidemia, Human, nature, culture.

Yaşadığımız şu günlerde içimizde şöyle bir duygu beliriyor: Yeryüzü insanın yurdudur; fakat insan artık orada güvende değil, kendini kendi evindeymiş gibi hissetmiyor. Bunu çoktan beri ünlü bilim adamları, filozoflar da seslendiriyor: Stephan Hawking, insanın bir an önce kendisine başka bir gezegen bulması gerektiğini söylediğinde onun konuyu abarttığını düşünenler olmuştu, belki bugün de hâlâ öyledir. Modern dünyada, teknolojinin konforu, doğa ile mücadelede sağladığı üstünlük içinde tam da rahat bir nefes alınacağı sırada ne oluyor böyle; bu risk nedir? Tehlike doğada mı, insanın kendisinde mi? Dünya yurdumuz olmaktan çıkarsa, başka nereye gidebiliriz, nereye sığınabiliriz? İnsan demek dünya demektir, dünya demek insan demektir. Dünya insanın yaşayacağı, insan da dünyanın kendisinde ve kendisiyle yaşayacağı şekilde yaratılmıştır. İnsan "orada-Varlık" (*da- Sein*)'tır; yani "dünya-içinde-Varlık" (*das-in-der-welt-Sein*)'tır. İnsan dünyayı, dünya insanı tanımlar.

Yaklaşık 10 aydır dünya hiç yaşamadığı ve hiç karşılaşmadığı bir olayla karşı karşıya: Koronavirüs ya da COVID-19. İlk önce haberlerden duyduk onu, sonra uzak ve yakın çevremizden. Neyle karşı karşıya olduğumuzu ilk zamanlar anlayamadık; hiç kimse anlayamadı. Belirsizlik hâlâ sürmekte.

Tarihin çeşitli dönemlerinde veba, kolera, tifo, çiçek gibi salgınlar yaşanmış, ancak bunlar olsa olsa bir şehir veya bir bölge ile sınırlı kalmıştır. Son

epidemi, COVID-19 salgını, dünyayı bir uçtan diğerine etkisi altına aldı, küresel bir karantina durumu söz konusu oldu. İnsanlar evlere kapandı, farklı bir yaşama biçimi ortaya çıktı: yeni tür alışkanlıklar, alışverişler, eğitim biçimleri, yeni tür yaşama stilleri. Birbirimizle görüşmemek pahasına yalıtılmış ortamlar oluşturduk. “Acaba yeni bir dönemin eşiğinde miyiz”, sorusu tartışılmaya başlandı. İlk defa dünya halkları bir tehlikeyle karşı karşıya olmanın tedirginliği ve acizyetini birlikte yaşadı ve ortak bir kaygıda birleşti: Yeryüzünde güvende değiliz! Suçu bir kişiye veya bir topluma yükleme adına bir mahreç arandı: Çin mi? Yarasa mı? Doğa mı? İnsan zihni ani sıçramalar yapmaya, açıklanamayan karşısında mitler, spekülasyonlar, söylentiler oluşturmaya müsait olduğundan bazıları son derece yanlış ve tehlikeli bir Tanrı tasavvurundan hareketle “ilâhî” bir cezadan, bazıları yiyeceklerin genetiğinin bozulmasından, bazıları doğa ve çevre sorunlarından söz eder oldular. Kültüre bağlı beslenme alışkanlıkları kadar bir “komplo” ile karşı karşıya olduğumuz tezini işleyenler de oldu. Tam olarak neyin karşısında olduğumuzu bilmemek, kaygı düzeyini derinleştirdi. Şöyle düşünüldü: “Kurttan, yılandan, akrepten korkarım; onları görürüm. Ama şimdi görmediğim, göremediğim, göremeyeceğim bir tehlike ile karşı karşıyayım. Nerede bulunuyor, nerede yaşıyor, nasıl etki ediyor; yeterince bilemiyorum!”.

Şu bir gerçek ki, COVID-19 hakkında konuşurken henüz tamamlanmamış, ne olacağı, nereye varacağı belli olmayan epidemik bir süreç hakkında konuşuyoruz. Bazı kişiler pandeminin dünyayı sonsuza kadar değiştirdiği ve yeni bir dönemi başlattığı inancındalar. Berlin duvarının yıkılması ya da Fransız ihtilali gibi bir şeyden söz ediyorlar. Bu doğru olabilir mi? Pandemi ile insan bir şey gördü, bir tecrübe kazandı; kolay kolay göremeyeceği bir şey: Kendi acizyetini. Acz, insanı tanımlayan nihai bir şeydir dünyada; bu sadece dinlerde veya edebiyatta böyle değildir; Gılgamış örneğinde olduğu gibi mitolojide bile böyledir. İnsan acizdir, ama bütün hikâye de onun hikâyesidir, onun için hikâyedir. Kim bir hikâye anlatırsa onu anlatır, onun için anlatır.

***

Francis Bacon’ın Modern Çağın sloganı haline gelen bir sözü vardır: “Doğaya egemen olmak!”. Doğayı bilerek, tanıyarak yasalarına, işleyişine egemen olmak! İnsanın kendini doğadan ayırıp, kendini onun hâkimi olarak görmeye başlaması, 1600’lü yıllarla birlikte başlayan yeni dönemin en önemli özelliklerinden biridir. “Modern bilinç” bugün de etkisini artırarak sürdürmekte, insanın kendini doğanın bir parçası olarak görmesini ilginç bir şekilde küçümsemekte, bunu “ilkel” zihnin bir özelliği olarak

değerlendirmektedir. Bilim ve ardından teknolojinin kendisine sunduğu imkânlarla doğa üzerinde kurduğu hâkimiyet, beraberinde doğa ve kültür çatışmasını da getirmiştir. Doğa ve kültür arasındaki ters orantıya bakarak açık bir sonuca ulaşılabilir. Buna göre doğa çoğalırca kültür, kültür çoğalırca doğa azalacaktır. İnsan doğanın bağrında yaşar, doğadan aldığı malzemelerle doğada olmayan bir şeyi, kültürü üretir; ama bunu yaparken doğayı da azaltır, hatta yok eder.

Doğaya egemen olmanın bilimsel teorik ve pratik boyutları vardır. Evrenin yasalarını ve çalışma düzenini tanımak ve bilmek, onun teorik boyutunu oluşturur. Bir de pratik boyutu vardır: Doğaya ilişkin bilgiyi pratik yarara dönüştürmek! Yarar, “hırs”ın bir ürünü olarak çıkarıcılığa ve sömürüye dönüşürse insanın doğaya verdiği zarar sonuçta kendisine verdiği zarara dönüşecektir. Egemenliğin anlaşılma ve yaşanma biçimi önemlidir. İnsanda özellikle teknolojik güçle birlikte isterik bir sahip olma ve ele geçirme isteği ortaya çıkmakta, kendisini olduğundan daha güçlü hissetmektedir. Aslına bakılırsa bir noktaya kadar haklıdır da; ama yine de insan kendi aciziyeti ile birlikte yeryüzünde olan bir varlıktır. Hemen her zaman karşılaştığımız doğal felaketler bize bir şey öğretir: Kültür denilen yer kabuğu üzerindeki çentik, küçük bir sallantı halinde dökülüp toprağa karışır. Binlerce yıllık antik kentler bunun en güzel örneğidir. Doğa, insanın kendisine verdiği zararı karşılayıp kendini onarmaz hale geldiğinde insan için yurt olmaktan çıkar ve adeta bir yangın yeri haline gelerek yapılan tahribata bir nevi “mukabele”de bulunur.

Burada kültür ve doğa dengesini sağlayabilecek felsefi ve manevî içerimi olan farklı bir “egemenlik” biçiminden söz edebiliriz. Daha önceki birkaç yazımda İbn Arabî’nin *Fusus*’ta işlediği bir kavrama, “halife” kavramına göndermede bulunmuştum. O, insanı yeryüzünde “halife” olarak görür ve insanın yeryüzündeki durumunu “temsil” ve “sorumluluk” kavramları ile açıklar. Hayvanları, bitkileri, canlı ve cansızları kendi varlığında temsil eden insan, varlık hiyerarşisi içinde yüksek noktalarda yer alan manevî varlık alanını da kendi ruhî özellikleri içinde kendinde temsil eder. Eğer böyle bir temsiliyet özelliği olmasaydı “hâkim olmanın” farklı bir yorumuyla “halife” olamazdı. Hiyerarşi içindeki orta konum, ona manevî anlamda yukarı ve aşağı yönde hareket kabiliyeti kazandırır. Bu hareketliliğin yansıma biçimi “ihtimam”, “koruyuculuk” ve “kişisel olgunlaşma”dır.

Bu yaklaşımın bugün anlaşılabilir olup olmadığı sorgulanabilir. Yine de “hâkim olmayı”, doğanın zenginliklerini sömürme değil de ondan “faydalanma” ve ondan “sorumlu” olma olarak anladığımızda doğru bir “egemenlik” yorumuna ulaşmış oluruz ve doğa ile ilişkimize insanî bir

değer katmış oluruz. Aksi halde doğa insan, insan da doğa için her zaman bir risk oluşturacaktır. Bugün Yunus Emre'nin tabiata, insana, varlığa bakış açısındaki saflığa ulaşabilir miyiz? Bunu yapabilirsek, yeryüzü kurtulacaktır. Ama bu modern bilincin tanımadığı bir ruh halidir: Yeniden işlenmesi, yeniden anlaşılması ve kavramsallaştırılması gerekir. Üstelik bunun ontolojik temelinde sadece tanrısal irade/istenç değil, aynı zamanda insanın kendi ontolojik bütünlüğü de bulunur. İnsan maddenin ve ruhun sentezidir. Bu, Descartes'e göre iki farklı tözdür. Kierkegaard'a göre benliğin diyalektik yapısıdır. Sentez "hırs" başta olmak üzere birçok duygunun oluşmasını sağlar. Yine Descartes'ın bir benzetmesinden yararlanarak söylersek, insanoğlu hırs ve bencillik adlı iki güçlü atın çektiği bir arabada gidiyor gibidir. Arabayı akıl, vicdan ve yüksek insanlık değerleri denetlemedikçe insan varoluşu bir felakete doğru sürüklenip gidecektir.

***

COVID-19 pandemi süreci pek çok şeyi yeniden gözden geçirmemizi, sorgulamamızı sağladı; kendimiz ve kendi dünyamız üzerine, bireysel ve toplumsal ilişkilerimizi, hayatımızın anlam ve değerini düşünme fırsatı bulduk. İnsanlar modern hayatın hız sarmalından kurtularak kendilerini eğitecek kadar "boş zaman"a sahip oldular. Süreç bize daha sade, daha basit ve her koşulda sürdürülebilir bir hayatı hatırlattı. Daha basit şeylerle mutlu olabilmeyi, hayatı mikro düzeyde planlayabilmeyi, insanın insana, insanın doğaya karşı tutumunun anlamını hatırlattı. En önemli değer eşyanın kendisi değil, eşyaya verdiğimiz anlam olduğunu öğretti.

Anladığımız bir başka şey: Dünyanın dinlenmeye ihtiyacı olduğu hususu. Bunu karantina döneminde atmosferde görülen iyileşme ve kendi kendini onarma durumu ile açıklayabiliriz. Hava temizlendi, insanın doğaya verdiği zarar azaldı, doğa kısa sürede kendini toparlamaya başladı. Bunu dünyanın çeşitli bölgelerinde, özellikle Çin ve Hindistan'da çekilen hava fotoğraflarında rahatlıkla gözlemleyebildik. Benzeri görüntüler Türkiye'de de çekildi. Karantina öncesi havada olan kapalılık ve kirlilik, karantina dönemi ile birlikte berraklığa yerini bıraktı. Bu sadece belirli bölgelerde değil bütün dünyada böyle oldu.

Epidemi, küreselleşme olgusuna yeniden bakmamızı sağladı. Küreselleşme geline dijital teknoloji evresinde, bu devasa sermaye birikimi çağında zaten kendiliğinden gerçekleşen ve gerçekleşecek bir durumdur; sorun bu değildir. Sorun bireylerin, devlet ve toplumların kendine yeterliği meselesidir. Yeterlik sadece teknoloji anlamında değil, öncelikle tarımsal üretim anlamındadır. Nihai noktada küreselleşmenin aslında kırılğan bir yapı olduğu da anlaşıldı. Sınırlar ve gümrükler kapatıldığında küreselleşme

de bitmekte, internet kesildiğinde küreselleşme de kesilmektedir. Bu bağlamda ortak değerleri bulunan ülke ve toplumların stratejik birlikler oluşturmalarının, istikrar ve özgüven tesisi açısından önemi anlaşıldı.

Öncelikli olan insan doğasının ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlar basit gibi görülebilir, ancak temel ihtiyaçlar olduğu için ertelenmeleri veya yok sayılmaları mümkün değildir. Onlar karşılanmadan daha ileri düzeydeki kültürel, bilimsel, felsefi ve estetik ihtiyaçlar karşılanamamaktadır. Ülkelerin kendi koşullarından ve kendine yeterlik ilkesinden hareket eden bir tarım ve gıda politikası oluşturmaları önemlidir. Bu da “dışa bağımlılığı” yeniden değerlendirmeyi gerekli kılar. Küresel kriz durumlarından en az etkilenen ülkeler dışa bağımlılığı olmayan ülkelerdir. Toplumların bugün yüksek teknolojiler karşısında “primitif” olarak görülen temel ihtiyaçlara yönelik üretim ve yaşam pratiklerini unuttukları görülmektedir. Bazı toplumlar söz gelimi uzay teknolojileri gibi ileri üretim aşamasına geçtikleri için söz gelimi “maske” gibi, “tarım ürünleri”, “temizlik maddeleri” gibi basit üretimleri ihmal etmiş ve bu konudaki pratikleri zayıflamış durumdadır. Hep olageldiği gibi bir telefon için tonlarca buğday üretimi yapmak, bir otomobil alabilmek için gemi dolusu hububat ihraç etmek gerektiğinden söz edilir; böylece teknolojinin değeri öne çıkarılırken tarımsal üretimin değeri düşürülmüş olur. Oysa tarım insanlığın en önemli ve en temel üretim biçimidir; daha ilk zamanlardan beri bu böyle olmuştur. Basit üretim diye bir şey yoktur, basit gibi görünen üretimler vardır ve onlar da aslında hayati üretimlerdir.

COVID-19 salgını küresel çapta spekülasyon ve tartışmaları da beraberinde getirdi. Bilgi de hiç yeterli olmadı; bu nedenle devlet başkanları, sağlıkçılar da dâhil, ne olup bittiğini tam olarak anlayamadıkları bir süreç içinde buluverdiler kendilerini. Bu belirsizlik doğal olarak çeşitli spekülasyonları beraberinde getirdi: Virüs üretildi mi, doğal olarak mı ortaya çıktı? Bu soruların dolaysız bir anlamı var: Bazı kişiler bazı kişileri, bazı ülkeler bazı ülkeleri istedikleri yönde biçimlendirebilmek için yapay tehdit ve riskler üretebilirler. Yanlış bilgilerle kitleleri yönlendirebilirler. Bu olasılık, en önemli değerini bilgi ve bilgiyi analiz edebilecek entelektüel güç olduğu gerçeğini bir kez daha teyit etti. Özellikle bilgi kaynaklarına ulaşımın son derece kolay olduğu günümüzde, bilginin doğruluk ve güvenilirliğini sorgulayıp analiz edebilecek eleştirel ve sorgulayıcı bakış açısı, eğitimin öncelikli amacı olmalıdır. Aksi halde kendilerine anlatılan hikâyelerle iktifa eden mitolojik zihniyet tutumları yaşama ve çoğalma imkânı bulur. Bu da her zaman şiddete, teröre, istismara ve sömürüye açık bir kitle demektir. Akılcı ve gerçekçi analizler yapıp sağlıklı düşünebilmeye olan ihtiyaç epidemi süreci ile birlikte bir kez daha açık hale geldi.

Bütün bunların sonucunda şöyle bir soru ortaya çıkıyor: “İlerilik” ve “gerilik” kavramlarının yeniden tanımlanması gerekir. İleri olmak, ileri teknolojik aygıtlar üretilip tarım toplumu olmaktan çıkabilmekte midir gerçekten? Bu tür bir tanımın insan mutluluğuna sunabileceği katkı ne olabilir? İlerilik ve gerilik, zenginlik ve mutluluk tanımları değiştiğinde, kişinin kendisi ve evrenle uyumu ölçüt haline geldiğinde, insan-insan, insan-doğa ilişkisinde basit yaşam formlarının öne çıkması beklenebilir. Bu yaklaşım insanın yeryüzündeki huzur ve güvenine büyük katkı sağlayacaktır.

***

Önümüzdeki meselelerden biri de “çocuk yoksulluğu” kavramıdır. Çocuk yoksulluğu çocuğun ürettiği bir yoksulluk mudur, yoksa çocuğun etkilendiği ve yaşadığı bir yoksulluk mudur? Yoksulluk doğal bir şey midir, yoksa kültürün oluşturduğu bir mahrumiyet durumu mudur?

Yoksulluğun çeşitli nedenleri olabilir: (1) toprağın verimsizliği, kuraklık, (2) işsizlik, (3) doğal kaynaklara ulaşamama, doğal kaynakları kullanamama, (4) doğal kaynakların başkalarının elinde olması, sömürü, (5) cahillik, (6) tembellik, (7) bencillik. Bütün bunlar yoksulluğun, özel anlamda çocuk yoksulluğunun nedenleridir. Bunlar arasında toprağın verimsizliği ve kuraklık gibi doğal nedenler olabileceği gibi sömürü, cahillik, tembellik, kaynaklara ulaşamama gibi kültürel etmenler de vardır. Yoksulluk konusunda doğal ve kültürel nedenler el ele vermiş gibi görünür. Ancak bakıldığında yoksulluğun doğal nedenleri olmasına karşın daha çok kültürel bir şeydir ve kültür dünyasında, insanın oluşturduğu ve kurduğu dünyada ortaya çıkar.

Platon, “üreme”yi bir tür “ölümsüzlük duygusu” ile ilişkilendirmişti. Sadece insanda değil, diğer canlılarda da kendi neslini sürdürmek neredeyse bir içgüdü halinde bulunur. Bugün kendi soyunu sürdürme hakkı en temel insan haklarından biri olarak görülür. Şöyle bir kural yoktur: Kendi soyunu sürdürme hakkı yalnız zenginlere verilmiştir. Ancak düşünüldüğünde, çocuk sahibi olmak demek, dünyanın en büyük sorumluluğunu almak da demektir. Bu sadece maddi anlamda bir sorumluluk değil aynı zamanda insan olmanın anlamıyla ilgili manevî bir sorumluluktur da. Zira çocuk en az reşit oluncaya kadar anne babasına, devlet ve topluma emanettir. Aile bir çocuk sahibi olduğunda bilerek veya bilmeyerek bu sorumluluğun altına da girer. Yoksulluğu, çocuk yoksulluğu, yetişkin yoksulluğu diye ayırmanın akademik değeri konusunda bazı şeyler söylenebilir, ancak bakıldığında yoksulluk tek kişiye ait bir durum değildir; tek kişiyle birlikte aile de, toplum da, devlet de yoksulluktan pay alır. Yoksulluktan en çok zarar gören kesim, çocuklardır. Bu hep böyle olmuştur. Zira onlar henüz hayatı idare ettirebilecek güç, irade

ve donanımdan yoksundurlar ve aslında bunun için çocukturlar. “Çocuk yoksulluğu” bu anlamda, ailenin yoksulluğudur, toplumun, devletin ve dünyanın yoksulluğudur. Sağlıklı bir çocukluğun ve büyümenin olabilmesi, geleceğin sağlıklı toplumlarının oluşabilmesi için, çocuğun ihtiyaçlarının, eğitim ve güvenlik ihtiyacı da dâhil olmak üzere, karşılanması gerekir.

Yoksulluğun çeşitli tanımları yapılmıştır. Ama şu çok açıktır: “Yoksulluk”, belirli imkânlardan yoksun olmaktır. Yoksun olunan şey, eğer yaşamak için zorunlu olan yiyecek, içecek, giyecek ve barınak gibi maddelerden biriye -bu durum“mutlak yoksulluk” (*absolut poverty*) olarak tanımlanır- o zaman bu en temel gereksinimlerin karşılanamaması ile hayat bir çıkmaza girer. Beslenme ve barınma, ihtiyaçlar hiyerarşisinde en alt ve en temel ihtiyaçlardır. Eğitim ihtiyacı da dâhil olmak üzere bütün diğer ihtiyaçlar, ancak bu temel ihtiyacın karşılanması durumunda kendini hissettirebilir. Çocuk yoksulluğu demek bu anlamda, insan olma ve insan olarak yaşayabilme yolundaki zorluk ve imkânsızlık demektir. Bugün dünyanın ve dünya çocuklarının müreffeh bir yaşam seviyesinde olduklarını söylemek maalesef doğru olmaz. UNICEF verilerine baktığımızda 663 milyon çocuk -bu sayı çocuk nüfusunun neredeyse beşte birini oluşturmaktadır- yoksulluk içinde yaşıyor; 385 milyon çocuk aşırı yoksulluk içinde hayatta kalma mücadelesi veriyor.

Kuşkusuz akademik sınıflama ve kavramsallaştırmalarda yoksulluk denildiği zaman “mutlak yoksulluk”, “görelî yoksulluk” gibi tanımlar kendini gösterir. Ancak yoksulluk yoksunluktur. En önemli yoksunluk, aynı zamanda bütün yoksullukların temeli olan eğitimsizliktir. Bu üzerinde en çok durulması gereken konulardan biridir. Çocuk, her yönüyle eğitilmesi gereken bir periyottadır. Zira o insan olmanın değer ve anlamını ancak eğitim almak suretiyle kavrayabilir. Eğitim ihtiyacı her ne kadar en temel ihtiyaçların biri ve en önemli insan hakkı olarak görünse de çocuklar için çok daha büyük anlam taşır. Eğitimden yoksun olmak demek, öncelikle insan olmanın imkânlarından yoksun olmak, ikinci olarak hayatın imkânlarından yoksun olmak demektir. Bütün kötülüklerin temelinde cehalet vardır. Yoksulluğa terkedilen her bir çocuk vicdanî bir sorumluluk yanında dünyanın geleceği açısından bir risk de oluşturur. Bu yüzden bakıldığında Sokrates’in bilgi ile erdemi özdeşleştirmesi anlamlı görünür. Bilen kişi erdemli ve olgun kişidir; insan olmanın anlam ve değerini kavrayabilmiş kişidir.

Tabii çocuklara ait yoksulluk tartışıldığında yoksul olan çocukların hep öyle yoksul olarak kaldıkları anlamına gelmiyor. Yoksulluk öylece kalsa da yoksul olan çocuklar değişiyor: Peki ne oluyor onlara? Aşırı yoksulluk sınırının altında olanlar, açlık, hastalık ve buna bağlı etkenler yüzünden ölüyor; geride kalanlar yoksul yetişkinler olup yoksul çocuklar doğurmaya devam

ediyorlar. Bir kısmı da terör ve suç patronları ile tanışıyor. Bu nedenle çocuklara karşı duyulan bireysel, toplumsal ve küresel sorumluluk sadece birkaç gün ve birkaç hafta için değil, sürekli ve istikrarlı hale gelmesi gereken bir sorumluluktur. Bu sadece onların iyiliği için değil, dünyanın ve hayatın iyiliği için de gereklidir.

Çocuk yoksulluğu kaçınılmaz bir şey değildir. Ancak bunun için aile, toplum, devlet ve dünya çapında bir kararlılık gösterilmesi, etkililiği ve sürekliliği olan fonların oluşturulması gerekir. Yoksulluk kültürel bir şeydir ve yine kültürle ortadan kaldırılacaktır. Doğanın kullanılması, verimli hale getirilmesi, gelir dağılımında adalet, doğal kaynakların sahipleri tarafından kullanılması, sosyal devlet anlayışının güçlendirilmesi, bütün bunlar yoksulluğu, özellikle de çocukların maruz kaldığı yoksulluk biçimlerini ortadan kaldıracaktır. Bu tür bir sorumluluk hareketi, insan olarak her birimizi vicdanen rahatlatır ve dünyayı güvenli bir yer haline getirme yolunda önemli bir adım oluşturur. Bu küresel ve insanî bir sorumluluktur! Burada Nikolay Berdyayev'in bir sözünü hatırlatabiliriz: "Ekmeğimi yemem fiziksel bir şeydir, onu komşumla paylaşmam ruhsal ve manevî bir eylemdir." Şu bir gerçek: Dünyanın en az her zamanki kadar iyiliğe ihtiyacı var. İyilik için karar vermek ve bir şey yapmak gerekir. Dünyayı iyilik kurtaracaktır. Kant'ın dediği gibi, "İyilikten daha iyi bir şey yok!".

***

Sonuç olarak söylemek gerekirse: Korona salgını insanın doğa, insanın insan ve insanın kendi dünyasıyla ilişkisini yeniden sorgulama fırsatı doğurmuş ve konuya dikkat çekmiştir. Filozoflar, "nasıl" sorusunu cevaplayabilecek kişiler değildir. Koronavirüs nasıl oluştu, nasıl ortaya çıktı, nasıl dünyaya yayıldı gibi sorular bilim adamlarının cevaplayabileceği türden sorulardır. Ancak bu epideminin insan varoluşu üzerinde oluşturduğu etki, insan doğa, insan kültür, kültür doğa ilişkileri filozofların analiz edebileceği konulardır. Bu, iyi bir dikkattir. İnsanın yeryüzündeki, kâinattaki varlığını düşünme yönünde bir imkân, fırsat ve uyarıdır. Ve bütün bu olup bitenler insana gerçek gücün ne olduğu konusunda bir soru yöneltiyor. Yeryüzünde ne kadar güçlüyüz, tehlike ve riskler karşısında ne kadar donanımlıyız, ne yapabiliriz, ne kadar ve nasıl güvende olabiliriz? Bugün ulaştığı teknolojik zaferle bir özgüven zehirlenmesi yaşayan insan için bir virüsün dünyayı ne hale getirdiğini görmek, kültür ve doğa ilişkisini sorgulama fırsatı doğurabilir. İnsanın yeryüzündeki varlığı bu ilişkinin sorgulanmasına ve bir dengeye oturtulmasına bağlıdır.

İnsanoğlu kendini ve kendi doğasını unuttuğu bu dönemde, kutsal olanlar başta olmak üzere eski metinlere kadar geri giderek yeryüzündeki varoluşun

genetiğini yeniden çıkarmalı; üretim-tüketim sarmalı dışında mutluluğu ve iyi hayatı başka kavramlarda aramalıdır. Nesne ve eşyayı değil, değerleri öncelemelidir. Modern çağ bize çok şey verdi, ama aynı zamanda bizden çok şey aldı. Modern insan yeniden otantisiteyi tanımalı, eşyayı değil manayı, gösteriyi değil samimiyeti, çok şeye sahip olmayı değil mutlu olmayı, lüksü değil dostluğu öncelemelidir. Modern yaşam tarzına bağımlılık azaltılmalı ve otantik varoluş biçimi ile ruhsal bağımsızlık güçlendirilmelidir. İnsanın kendisi, diğer insanlar ve doğa ile olan ilişkisi en önemli varoluş değerleri olarak kabul edilmelidir. İnsan ürettiklerinin değeri ile değil, varoluşsal tutumları ile anlaşılmalıdır.

Dikkat çekilebilecek bir başka husus: Kültür ve doğa arasındaki karşıt ilişkide insanoğlu, birbirini yok eden bu iki unsurun, kültür ve doğanın uyumunu gerçekleştirecek, onların birbirini tüketen değil üreten yapıda olmalarını sağlayacak bir çözüm üretmek zorundadır. Bu zorunluluk gittikçe daha da açık hale gelmiştir. Çözümün insanda, insanın eğitiminde olduğu düşünülebilir. Bunun için öncelikle “hırs”ın bir yana bırakılması ve insanın otantik bir varoluş durumu içine girmesi önemlidir. İyiliği üretecek en önemli varoluşsal tutum hırsın, samimiyetsizliğin içinde yer almadığı yalın ve sahih (*authentic*) bir varoluş durumudur. Zira sorun, insanın kendi doğasına yabancılaşmasıyla başlamıştır.

Doğa canlı bir yapıdır. Onun da kendine göre refleksleri ve tepki verme biçimleri vardır. Havanın, suyun ve toprağın kirlenmesi, doğanın dengesini bozmuştur. Bu bozulma karşısında küresel ısınma gibi, çeşitli pandemiler gibi, türlerin azalması gibi refleksler ortaya çıkmış ve çıkmaktadır. İnsanoğlunun en önemli ödevi tabiatı korumak ve onu kendi evi olarak görebilmektir. Doğa ve kültür arasındaki karşıt varoluş ilişkisine bir an önce akıl ve sağduyunun egemen olması beklenir; bu yeryüzündeki insan varlığının güvende olabilmesi için gereklidir. Kültür ve doğa ilişkisi bir denge içine oturup bir diğeri için risk ve tehdit olmaktan çıktığında, ancak o zaman dünya insanın yurdu ve medeniyetin beşiği olabilecektir.

Vefa Taşdelen